

ბანკის პასიური და აქტიური ოპერაციები, კრედიტის განსაკუთრებული ფორმები

ლეილა დოლიძე
სტუდენტ-დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში **გამოკვლეულია**, რომ საბანკო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ურთულეს და აუცილებელ სფეროს წარმოადგენს და იგი უშუალო ზემოქმედებას ახდენს საბაზრო ეკონომიკის პრაქტიკულად ყველა სფეროზე. **დაკონკრეტებულია** ბანკის პასიური, ანუ რესურსების ფორმირების და აქტიური, ანუ მობილიზებული რესურსების განთავსების ოპერაციების ნუსხა, სადაც მითითებულია, რომ ბანკის საკრედიტო ოპერაციები ბანკის აქტიური ოპერაციების საფუძველს წარმოადგენს. **დაზუსტებულია**, რომ კომერციული ბანკი ერთადერთი სუბიექტია, რომელიც ყოველდღიური ბალანსის შედგენა უწევს; ერთადერთი იურიდიული პირია, რომელიც საკუთარ საქმიანობას უმეტესწილად მოზიდული რესურსების ხარჯზე ახორციელებს; ერთადერთი სისტემაა, სადაც ახალი უნაღდო ფულადი მასის შექმნა არის შესაძლებელი და ერთადერთი სფეროა, სადაც ერთი და იგივე ფულადი მასის ჯერადად გამოყენების შესაძლებლობა არსებობს.

საკვანძო სიტყვები: ლიზინგური ოპერაცია; ფაქტორინგული ოპერაცია; ფორფეიტინგული ოპერაცია.

შესავალი

დასაწყისიდანვე აღვნიშნავთ, რომ საბანკო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ურთულეს და აუცილებელ სფეროს წარმოადგენს, რომელიც განვითარების თავისებურებებით

ხასიათდება და მთლიანად ეკონომიკური სისტემის ქმედითუნარიანობას განსაზღვრავს. იგი **უშუალო ზემოქმედებას ახდენს საბაზრო ეკონომიკის პრაქტიკულად ყველა სფეროზე**, განსაზღვრავს მის მიმართულებებს და ტრაექტორიებს. ამავე დროს **საბანკო სისტემა**, გარკვეული მოსაზრებით, **ცალკე ავტონომიურ «სამყაროს» წარმოადგენს, რომელსაც განვითარების საკუთარი სპეციფიკური კანონზომიერებები ახასიათებს**. თანამედროვე უნივერსალური კომერციული ბანკი: ერთადერთი სუბიექტია, რომელსაც ყოველდღიური ბალანსის შედგენა უწევს, ერთადერთი იურიდიული პირია, რომელიც საკუთარ საქმიანობას უმეტესწილად მოზიდული რესურსების ხარჯზე ახორციელებს, ერთადერთი სისტემაა, სადაც ახალი უნაღდო ფულადი მასის შექმნა არის შესაძლებელი და ერთადერთი სფეროა, სადაც ერთიდაიგივე ფულადი მასის ჯერადად გამოყენების შესაძლებლობა (მულტიპლიცირების პროცესი) არსებობს.

ძირითადი ტექსტი

1. ბანკის პასიური, ანუ საბანკო რესურსების ფორმირების ოპერაციები. ბანკის რესურსებს წარმოადგენენ მის განკარგულებაში არსებული სახსრები. ისინი **საკუთარ და მოზიდულ სახსრებად** დაიყოფა.

ბანკის განვითარების ფინანსურ ბაზას **საკუთარი კაპიტალი** წარმოადგენს. იგი კრედიტორებზე და მეანაბრეებზე ზარალისა და ბანკის გაკოტრების წარმოშობის შემთხვევაში, საკომპენსაციო გადახდების განხორციელების შესაძლებლობას იძლევა.

ბანკის საკუთარ სახსრებს მიეკუთვნებიან: **საწესდებო (აქციონერული) და სარეზერვო კაპიტალი, გაუნაწილებელი მოგება და სხვა სპეციალური ფონდები.**

აქციონერული კაპიტალის (საწესდებო ფონდი) ფორმირება ბანკის ორგანიზაციულ-სამართლებრივ ფორმაზეა დამოკიდებული. **საწესდებო ფონდი დამფუძნებლების შენატანებისაგან ფორმირდება.** მისი სიდიდე, ფორმირების წესი და ცვლილებე-

ბი ბანკის წესდებით რეგლამენტირდება. საწესდებო ფონდი დამფუძნებლების ვალდებულებების უზრუნველყოფას ემსახურება.

საწესდებო (აქციონერულ) კაპიტალში შენატანები შეიძლება ფულად სახსრებისა და მატერიალური აქტივების (დაუმთავრებელი მშენებლობის გამოქვითვით) სახით იყოს განხორციელებული. მასში მოზიდული ფულადი სახსრების გამოყენება დაუშვებელია. საკრედიტო ორგანიზაციის საწესდებო კაპიტალში არამატერიალური აქტივების შეტანა არ შეიძლება.

საწესდებო (აქციონერული) კაპიტალის ფორმირების ერთ-ერთ ხერხს წარმოადგენს კონვერტირებადი ობლიგაციების გადაცემა აქციებზე. **საწესდებო (აქციონერული) კაპიტალი შეიძლება ბანკის საკუთარი სახსრების ხარჯზე, აქციებში მათი ტრანსფორმაციის გზით იქნას გაზრდილი. აღნიშნულ ოპერაციას კაპიტალიზაციას უწოდებენ.** კაპიტალიზაციის წყაროები (აქციონერების გადაწყვეტილებით) შეიძლება იყოს სარეზერვო და სხვა ფონდები, ნომინალური ღირებულების ზევით აქციების პირველადი გაყიდვიდან ამონაგები, ძირითადი ფონდების გადაფასებიდან სახსრები, გაუნაწილებელი მოგება და სხვები.

საბანკო საქმეში ცნება **«საბანკო კაპიტალის საკმარისობა»** საკმაოდ ფართედ გამოიყენება. საერთაშორისო საბანკო თანამეგობრობამ საბანკო კაპიტალის საკმარისობის მთავარ გამაწვრცობელ მაჩვენებლად **«რისკიანი აქტივების კოეფიციენტი»** აღიარა. აღნიშნული კოეფიციენტი თავისთავად კაპიტალისა და რისკის გათვალისწინებით შეწონილი აქტივების ჯამს შორის თანაფარდობას წარმოადგენს:

$$k = K / A,$$

სადაც: **K** — არის ბანკის კაპიტალი;

A — არის ბანკის აქტივები, შეწონილი რისკის ხარისხის გათვალისწინებით.

საერთაშორისო საბანკო რეგულირებასა და ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის გადაწყვეტილებით **საკრედიტო ორგანიზაციებისათვის კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებ-**

ლის მნიშვნელობა 8%-ის სიდიდით არის დადგენილი.

სარეზერვო ფონდი საბანკო ოპერაციების მიხედვით შესაძლო ზარალის გადაფარვისათვის არის საჭირო. ფონდის სახსრები შეიძლება ობლიგაციებთან და პრივილეგირებულ აქციებთან მიმართებაში გადახდის წყაროდ იქნას გამოყენებული. მისი სიდიდე ბანკის წესდებით განისაზღვრება. სარეზერვო ფონდის ფორმირების წყაროს მოგებიდან ანარიცხები წარმოადგენენ.

სარეზერვო ფონდის გარდა ბანკებს სხვა სპეციალური ფონდების შექმნაც შეუძლიათ, მაგალითად: «ძირითადი საშუალებების ცვეთა», რომელიც ამორტიზაციული დარიცხვების გზით წარმოიქმნება; სტიმულირების ფონდები (წარმოიშობიან მოგებიდან) და სხვები.

გაუნაწილებელი მოგება — არის მოგების ნაწილი, რომელიც დივიდენდების გადახდისა და სარეზერვო ფონდში დარიცხვების შემდეგ რჩება.

ბანკის რესურსების საერთო მოცულობაში საკუთარი კაპიტალი, როგორც წესი, 10%-ზე მეტი არ არის, თუმცა იგი ბანკის ფუნქციონირების მდგრადი სტაბილურობის უზრუნველყოფის საფუძველია. ბანკების რესურსების ძირითადი ნაწილი უშუალოდ მოზიდული სახსრებით (ფულად სახსრებში მთლიანი მოთხოვნილების 90%-მდე) ფორმირდება.

პასიური ოპერაციების მეშვეობით ბანკები საკუთარი რესურსების ფორმირებას ახორციელებენ. ბანკები სახსრებს იზიდავენ: ანაბრებისა და დეპოზიტების მიღებით; საანგარიშსწორებო, მიმდინარე და სხვა ანგარიშების გახსნითა და მომსახურებით; სხვა ბანკებიდან კრედიტების მიღებით; სხვადასხვა ფასიანი ქაღალდების ემისიით; აგრეთვე სხვა სახეობის ოპერაციების განხორციელების გზით. პასიური ოპერაციები პირველადია აქტიურ ოპერაციებთან მიმართებაში.

ანაბრები (დეპოზიტები) — არის ბანკში მათი მესაკუთრეების მიერ გარკვეული პირობებით განთავსებული დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები, რომლებიც ბანკების ძირითად პასიურ ოპერაციებს წარმოადგენენ.

დეპოზიტური სერთიფიკატი — არის ბანკის წერილობითი მონშობა ფულის შეტანის შესახებ, რომელიც დადგენილი ვადის დასრულებისას ანაბრის თანხისა და მასზე დარიცხული პროცენტების მოღებაზე მეანაბრის უფლების დამადასტურებელ საბუთს წარმოადგენს. დეპოზიტური სერთიფიკატი ვადიანი ანაბრის ნაირსახეობას წარმოადგენს და იგი მხოლოდ იურიდიულ პირებზე გაიცემა. დეპოზიტური სერთიფიკატის მიხედვით უფლება შეიძლება სხვაზეც იქნას გადაცემული. ფიზიკურ პირებზე მხოლოდ საშემნახველო სერთიფიკატები გაიცემა.

საკრედიტო რესურსების ბაზრის მნიშვნელოვან სეგმენტს — **ბანკთაშორისი ბაზარი** წარმოადგენს, სადაც სხვა საკრედიტო დაწესებულებების მიერ მობილიზებული ფულადი სახსრები იყიდება. კომერციული ბანკებისათვის აღნიშნული არის ნასესხები საკრედიტო რესურსების ძირითადი წყარო. მისი მეშვეობით ბანკის გადახდისუნარიანობის მხარდაჭერა და ვალდებულებების შესრულების უზრუნველყოფა ხორციელდება. საკრედიტო რესურსების მიწოდება საკორესპონდენტო ურთიერთობების ჩარჩოებში ინარმოება.

კომერციულ ბანკებს **ცენტრალიზებული საკრედიტო რესურსების** მიღებაც შეუძლიათ. ცენტრალური ბანკის კრედიტები რეფინანსირების სახით კომერციულ ბანკებზე გაიცემა.

2. ბანკის აქტიური, ანუ მობილიზებული რესურსების განთავსების ოპერაციები. აქტიური ოპერაციების მეშვეობით ბანკები შემოსავლების მიღების მიზნით მობილიზებული რესურსების განთავსებას ახორციელებენ.

კომერციული ბანკების აქტიური ოპერაციების სტრუქტურაა: საკრედიტო (ფაქტორინგული და ლიზინგური გარიგებების ჩათვლით); ინვესტიციები ფასიან ქალაქებში; ნაღდი ფულის სალაროს ოპერაციები; შენობები, მონყობილობები და სხვები. აქტივების ხარისხი განისაზღვრება მათი ლიკვიდობით, შემოსავლები მომტანი აქტივების მოცულობით, რისკიანი აქტივების მოცულობით.

საკრედიტო ოპერაციები ბანკის აქტიური ოპერაციების

საფუძველს წარმოადგენენ და მათი გაცემა საკრედიტო ხელშეკრულებით ფორმდება. კლიენტის კრედიტუნარიანობას, საკრედიტო ისტორიას და კრედიტის უზრუნველყოფას მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა. უზრუნველყოფის სახეობა საპროცენტო განაკვეთის განსაზღვრისათვისაც არის მნიშვნელოვანი. რამდენად მაღალია რისკის ხარისხი და დაბალია უზრუნველყოფის ხარისხი, იმდენად ძვირია კრედიტი.

საინვესტიციო საქმიანობა ბანკის მნიშვნელოვან აქტიურ ოპერაციას წარმოადგენს. ინვესტირების როლში გამოსვლით ბანკები სახსრებს ფასიან ქაღალდებში (აქციებში, ობლიგაციებში, სახელმწიფო სავალო ვალდებულებებში, თამასუქებში) აბანდებენ. თამასუქებთან მიმართებაში აქტიურ ოპერაციებს მიეკუთვნებიან: დისკონტური (სააღრიცხვო) ოპერაციები, საკრედიტო ოპერაციები აქციებთან მიმართებაში, სათამასუქო მინდობილობის გაცემა, ინკასირება და სხვები.

ფასიან ქაღალდებში სახსრების ინვესტირებით, ბანკებს შემოსავლების მიღებისა და საკუთარი აქტივების ლიკვიდობის უზრუნველყოფის მიზანი გააჩნიათ. **ლიკვიდობის ქვეშ გაიგება**, საკუთარი ფინანსური ვალდებულებების დაფარვის მიზნით, საკუთარი აქტივების ნაღდ ფულად გარდაქმნასთან მიმართებაში ბანკის შესაძლებლობა. **გადახდისუნარიანობის ქვეშ გაიგება** საკუთარი ვალდებულებების თავისდროულად დაფარვის შესაძლებლობა. გადახდისუნარიანობა შეუძლებელია ლიკვიდობის გარეშე.

ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით ბანკის ყველა აქტივები იყოფა შემდეგ ჯგუფებად:

- ლიკვიდური აქტივები (საღარიბოში ნაღდი ფულის ნიშნები, საგადასახადო სახსრების რეზერვები ანგარიშებზე ცენტრალურ ბანკში, სახსრები სხვა ბანკებში საკორესპონდენტო ანგარიშებზე, საიმედო თამასუქები და სხვები);
- აქტივები, რომლებიც შეიძლება ერთი თვის განმავლობაში ნაღდ ფულად იქნას გარდაქმნილი (ბირჟაზე დარეგისტრირებული ფასიანი ქაღალდები, არამატერიალური აქტივები და სხვა ფასეულობები);

- არალიკვიდური აქტივები (ვადაგადაცილებული სესხები, ბანკის ძირითადი (საშუალებები და სხვები).

ბანკის აქტიური საქმიანობის მნიშვნელოვანი მხარეა საკუთარი კლიენტების მკაფიო და თავისდროული **სალაროს მომსახურება**. სალაროს ოპერაციები მოიცავენ ნაღდი ფულადი სახსრების მიღებას, გაცემას და შენახვას. ნაღდი ფულის მიღებისა და გაცემისათვის ბანკებში არსებობს შემოსავლის, ხარჯვისა და სალამოს სალაროები, აგრეთვე გადათვლის სალაროები. ცენტრალური ბანკი, ფლობს რა ნაღდი ფულის ემისიის მონოპოლიურ უფლებას, კომერციული ბანკების სალაროს მომსახურებასაც ახორციელებს. ამ მიზნისათვის ცენტრალური ბანკის სისტემაში საანგარიშსწორებო-სალაროს ცენტრი (სსც) არის შექმნილი.

დანარჩენმა აქტიურმა ოპერაციებმაც ბანკს შეიძლება საკმაოდ მნიშვნელოვანი შემოსავალი მოუტანოს. ასეთი ოპერაციების რიცხვს მიეკუთვნებიან: ოპერაციები უცხოურ ვალუტებთან, სატრასტო, საანგარიშსწორებო, აგენტურული და სხვა ოპერაციები.

3. კრედიტის განსაკუთრებული ფორმებით ფინანსური მომსახურებები. საბანკო მომსახურების ბაზარზე კონკურენცია კომერციული ბანკების მიერ განხორციელებადი მომსახურების სპექტრის გაფართოებას ობიექტურად უწყობს ხელს. საბანკო მომსახურების კომპლექსში შეიძლება გამოიყოს: **ფაქტორინგული, ფორფეიტინგული, ლიზინგური და სატრასტო ოპერაციები**. მითითებული მომსახურებები, ბოლო სახეობის გარდა, აქტიურ სასესხო ოპერაციების ჯგუფში ჩაირთვებიან.

ა) ფაქტორინგი (ინგლისური სიტყვა factor — აგენტიდან, შუამავლიდან გამომდინარეობს) XIX საუკუნის ბოლოს აშშ-ში წარმოიშვა. აღნიშნული არის ბანკის (ფაქტორინგული კომპანიის) საკომისიო-საშუამავლო საქმიანობა, რომელიც მომწოდებლის საგადასახადო მოთხოვნების გამოსყიდვასთან (გადათმობასთან) არის დაკავშირებული. სავაჭრო-საკომისიო ოპერაცია აქ დაკრედიტებასთან არის შეხამებული და მოთხოვნები, რო-

გორც წესი, მიიღება მოკლევადიანები.

ბ) ფორფეიტინგი (ფრანგული სიტყვიდან «a forfait»-უფლებებზე უარის თქმა) დასავლეთ ევროპაში XX საუკუნის 60-იანი წლების დასასრულს წარმოიშვა. იგი ყველაზე ახალი სახეობის კრედიტის ფორმად ითვლება. აღნიშნული არის საქონელის მომავალში მიწოდების მიხედვით მყიდველზე დასაფარავი მოთხოვნის ვალდებულებების შეძენა. გამყიდველად ამ შემთხვევაში ჩვეულებრივად ექსპორტიორი გამოდის. დასავლეთ-ევროპელი ექსპორტიორებისათვის აღნიშნული ოპერაცია სამრეწველო პროდუქციის იმპორტირების მოთხოვნებზე ტრადიციული კომერციული კრედიტის (თამასუქის) ვადების გახანგრძლივებას ეხმაურება.

გ) ლიზინგი — ინგლისური სიტყვა *lease* — არენდიდან, გერაოში გადაცემიდან არის წარმოებული. ლიზინგი ასევე წარმოდგენილია როგორც გრძელვადიანი არენდა შემდგომი შესაძლო გამოსყიდვით. მაგრამ აღნიშნული უბრალო არენდა არ არის. დაკრედიტის ძირითადი პირობები: ვადიანობა, ფასიანობა და დაბრუნებადობა — ლიზინგისადმისაც არის გამოყენებადი. ლიზინგის პირობებში ასევე პროცენტებთან ერთად ძირითადი ვალის დაბრუნება არის საჭირო. ლიზინგური კომპანიის მიერ მონყობილობა შეიძლება გრძელვადიანი დაკრედიტის პირობებზე (ვადიანობა, ფასიანობა, დაბრუნებადობა) მომხმარებელზე იქნას მიწოდებული, ანუ კრედიტი გაიცემა ქონებით. ლიზინგი ასევე შეიძლება საინვესტიციო ურთიერთობების განსაზღვრის ქვეშაც იქნას განხილული. ლიზინგი საარენდო ურთიერთობების ერთ-ერთ სახეობასაც წარმოადგენს. ლიზინგი, საბოლოო ჯამში, შეიძლება ეკონომიკურ-სამართლებრივი ურთიერთობების მთლიანი კომპლექსის სახითაც იქნას განხილული.

დ) ტრასტი (ინგლისური სიტყვიდან *trust* — ნდობა) — მხარეებს შორის ნდობით ურთიერთობებს ითვალისწინებს. ტრასტი კლიენტის სასარგებლოდ მეორე მხარის საკუთრების განკარგვის ფორმას წარმოადგენს. ნდობითი მართვა — არის ნდობაზე დაფუძნებული სავალდებულო უფლების ინსტიტუტი.

სატრასტო ურთიერთობებს მიეკუთვნება საწარმოს ქონების გაერთიანება, რომელიც ტრასტის სიტყვის ქვეშ არის ცნობილი. ამ შემთხვევაში ტრასტი (ტრესტი) თავისთავად ეკონომიკურ გაერთიანების ფორმას წარმოადგენს, რომლის ჩარჩოებში მონაწილეები სამეწარმეო, კომერციულ და იურიდიულ დამოუკიდებლობასაც კი კარგავენ.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე შემდეგი სახის ძირითადი დასკვნების გაკეთება არის შესაძლებელი:

- **დაკონკრეტებულია, რომ საბანკო სისტემა თავისთავად საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ურთულეს და აუცილებელ სფეროს წარმოადგენს, რომელიც უშუალოდ ზემოქმედებს ეკონომიკის პრაქტიკულად ყველა სფეროზე. ამასთან, იგი ცალკე ავტონომიური «სამყაროა», რომელსაც განვითარების საკუთარი სპეციფიკური კანონზომიერებები ახასიათებს.**

- **დაზუსტებულია, რომ კომერციული ბანკი ერთადერთი სუბიექტია, რომელსაც ყოველდღიური ბალანსის შედგენა უწევს; ერთადერთი იურიდიული პირია, რომელიც საკუთარ საქმიანობას უმეტესწილად მოზიდული რესურსების ხარჯზე ახორციელებს; ერთადერთი სისტემაა, სადაც ახალი უნაღდო ფულადი მასის შექმნა არის შესაძლებელი და ერთადერთი სფეროა, სადაც ერთი და იგივე ფულადი მასის ჯერადად გამოყენების შესაძლებლობა (მულტიპლიცირების პროცესი) არსებობს.**

- **აღნიშნულია, რომ ბანკის პასიური ოპერაციები — არის ოპერაციების (ხერხების, წესების, მეთოდების) ერთობლიობა, რომელთა მეშვეობით ბანკის რესურსების ფორმირება ხორციელდება, ხოლო აქტიური ოპერაციები კი — ბანკის საკუთარი და მოზიდული სახსრების განთავსება შემოსავლების მიღების მიზნით.**

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ხანთაძე გ., ცაავა გ. – საბანკო ოპერაციები (სახელმძღვანელო). – თბილისი, გამომცემლობა შპს «ნიგნის სახელოსნო», 2012. – 400 გვ.

2. Панова Г.С. – Кредитная политика коммерческого банка. – Москва: ДИС, 1997.

REFERENCES:

1. Khantadze G., Tsaava G. – Banking operations (Textbook) - Tbilisi Publishing Ltd. “Tsignis Saxelosno”, 2012. – 400 p. (In Georgian language);

2. Panova GS – The Credit Policy of the Commercial Bank- Moscow: DIS 1997. (In Russian language);

**THE PASSIVE AND ACTIVE OPERATIONS
OF THE BANK, THE PARTICULAR FORMS OF CREDIT**

Leila Dolidze

PhD Student of GTU

RESUME

The banking system is one of the most complex and scope of the market economy, which almost directly affects all sectors of the economy. At the same time, it is a separate stand-alone “universe”, which is characterized by its own specific laws.

Only commercial bank is making daily a balance, the only system where you can create new non-cash money and the only area where it is possible to use a few times and money (replicating processes).

That passive operations of the bank — a set of operations (methods, rules, methods), through which the formation of their own and borrowed resources of the bank and the active operations of the bank — is placing their own and borrowed funds of the bank in order to generate revenue.

Keywords: Leasing transaction, Factoring transaction, Forfeiting transaction.